

ნინო ლობჯანიძე

კონსტიტუციურ უფლებათა იერარქიის პრაქტიკული ასპექტები

ნინო ლობჯანიძე

*ევროკავშირის სამართლის დეპარტამენტი,
საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო.*

პოსტსკიტი*

ისტორიული წარსულიდან გამომდინარე ირკვევა, რომ ადამიანის უფლებების განვითარება არასდროს ყოფილა თანმიმდევრული.¹ სახელმწიფოთა მხრიდან მათი განსაკუთრებული მნიშვნელობის აღიარების მიუხედავად, ძირითად უფლებებს მოქმედი სამართლის მნიშვნელობა მეორე მსოფლიო ომის დასრულებამდე არ ჰქონია.

ფუნდამენტური უფლებებისთვის იურიდიული ძალის მინიჭებით, პირს, საკუთარი უფლებების დასაცავად სასამართლოსთვის მიმართვის საშუალება მიეცა. ამდენად, გამოიკვეთა უფლებათა მთავარი არსი და მნიშვნელობა, ადამიანების დაცვა სახელმწიფოს მხრიდან მათ უფლებებში გაუმართლებელი ჩარევისაგან. სწორედ აღნიშნულის გათვალისწინებით განესაზღვრა სახელმწიფოს პოზიტიური და ნეგატიური ვალდებულებების შესრულება.

1948 წელს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის პრეამბულაში ხაზი გაესვა უფლებების საყოველთაო, ადამიანისგან განუყოფელ და ურთიერთთანასწორ ხასიათს. ამდენად, დოკუმენტმა გამორიცხა უფლებებს შორის იერარქიის არსებობა. თუმცა, ბოლო პერიოდში ფუნდამენტურ უფლებებს შორის კოლიზიის არსებობამ განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა. აღნიშნულზე დაყრდნობით, ნაშრომის კვლევის საგანს წარმოადენს

* ნამუშევარი ჟურნალის მიერ განსახილველად მიღებულ იქნა 2017 წლის ბოლოს.

1 ადამიანის უფლებების დეკლარირება პირველად 1215 წელს ინგლისში, თავისუფლების დიდი ქარტიით მოხდა და შემდგომ უკვე ჰაბეას კორპუს აქტითა და უფლებების ბილით გაფართოვდა. უფლებების საყოველთაობის აღიარება კი პირველად 1776 წელს აშშ-ში, ვირჯინიის უფლებათა ბილით მოხდა, ხოლო ევროპაში კი – საფრანგეთის 1789 წლის ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციით.

სხვადასხვა უფლებისთვის განსხვავებული წონისა და მნიშვნელობის მინიჭების საკითხი და ამ უკანასკნელის ურთიერთმიმართება უფლებათა იერარქიის ჩამოყალიბებასთან.

შესავალი

ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა თანამედროვე სამყაროს ძირითად ფასეულობასა და მონაპოვარს წარმოადგენს. კერძოდ, მათი არსებობა, ერთი მხრივ, ემსახურება პირის დაცვას სახელმწიფოს მხრიდან უფლებებში გაუმართლებელი ჩარევისგან, ხოლო მეორე მხრივ, იმგვარი გარემოს შექმნასა და კანონების მიღებას, რაც შესაძლებელს გახდის ფუნდამენტური უფლებების განხორციელებას. შესაბამისად, დემოკრატიულ-სამართლებრივ სახელმწიფოს უმთავრესი იდეა მთლიანად ეფუძნება ადამიანის ძირითადი უფლებების სრულყოფილად და ეფექტურად სარგებლობის გარანტიას.²

საყოველთაოდ შეჯერებული მოსაზრების თანახმად, ადამიანისთვის მინიჭებული თითოეული უფლება თუ თავისუფლება თანაბარმნიშვნელოვანია, ხოლო რომელიმესთვის უპირატესობის მინიჭება – გამორიცხული.³ მიუხედავად ამისა, ერთი მხრივ, ადამიანის უფლებათა კატალოგის გაფართოებამ, ხოლო მეორე მხრივ, უკვე არსებული სამართლებრივი დოკუმენტების ფართო ინტერპრეტირებამ უფლებათა შორის კოლიზიის საკითხი მკვეთრად წამოწია წინ.⁴

მოცემული ნაშრომი იერარქიულობასთან დაკავშირებით წამოჭრილი კონსტიტუციური დილემისა და სხვადასხვა უფლებისთვის განსხვავებული სამართლებრივი წონის მინიჭების ილუსტრირებას ემსახურება. ნაშრომი ამტკიცებს, რომ გავრცელებული მოსაზრების მიუხედავად, თითქოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ინსტრუმენტები ფუნდამენტურ უფლებებს თანაბარ მნიშვნელობას ანიჭებს და გამორიცხავს იერარქიის დაწესებას,⁵ მაგრამ გარკვეული დიფერენცირება მაინც გვხვდება.

ნაშრომის პირველი თავი ეთმობა უფლებათა კლასიფიკაციასა და აღნიშნულის მიმართებას უფლებების იერარქიის იდეის ჩამოყალიბებასთან. მეორე თავი სხვადასხვა სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკის მაგალითზე ადგენს, რომ დიფერენციული მიდგომის არალიარების მიუხედავად, გარკვეული დაყოფა მაინც იკვეთება. შემდგომი თავი უფლებათა კოლიზიის დროს წარმოშობილი კონფლიქტის გადაჭრის მექანიზმს მიმოიხილავს, ხოლო დასკვნაში

² ერემაძე, ინტერესთა დაბალანსება დემოკრატიულ საზოგადოებაში, 2013, გვ. 14

³ Bernard Williams, Moral Luck: Philosophical Papers 1973 – 1980, Reprinted (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999), 14. Raymond Plant, "Religion, Identity and Freedom of Expression," Res Publica (13564765)17, no. 1 (February 2011): 16-17.

⁴ Bribosia, Rorive, Insearchof a balance between the right to equality and other fundamental rights, 2010, p. 14

⁵ Bernard Williams, Moral Luck: Philosophical Papers 1973 - 1980, Reprinted (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999), 14. Raymond Plant, "Religion, Identity and Freedom of Expression," Res Publica (13564765)17, no. 1 (February 2011): 16-17.

შეჯამებულია განსახილველ საკითხზე სხვადასხვა ასპექტის შემცველი საქმეების ანალიზის შედეგად ჩამოყალიბებული მოსაზრებები.

1. ძირითად უფლებათა კლასიფიკაცია

1.1. უფლებათა ფუნქციური დაყოფა

კლასიფიცირების სხვადასხვა პრინციპის გათვალისწინებით, ძირითად უფლებათა გამიჯვნა მათი ფუნქციური დატვირთვისა და მნიშვნელობის მიხედვითაც ხდება. ამდენად, აღნიშნულის თანახმად, ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ფუნდამენტური უფლებების სუბიექტურ და ობიექტურ მნიშვნელობებს.

სუბიექტური უფლებები იმგვარი უფლებებია, რომლებიც პიროვნებასა და სახელმწიფოს შორის არსებულ ურთიერთობებს აწესრიგებს.⁶ გერმანულ სამართლებრივ დოქტრინაში განასხვავებენ ძირითადი უფლების სამ კლასიკურ ფუნქციას: თავდაცვით, მფარველობითა და თანამონაწილეობით.⁷

Status Negativus (თავდაცვითი) ფუნქცია ავალდებულებს სახელმწიფოს, არ დაუშვას პირის ფუნდამენტურ უფლებათა დარღვევა, ხოლო ამგვარი ქმედების განხორციელების შემთხვევაში, უზრუნველყოფს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას. ასეთ უფლებებს მიეკუთვნება, მაგალითად: სიცოცხლის უფლება, პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება, სიტყვის თავისუფლება, შეკრების თავისუფლება და სხვა. აღსანიშნავია, რომ ამგვარი უფლებები ასევე ერთიანდება თავისუფლების უფლებების ჯგუფშიც.

Status Positivus (მფარველობითი) ფუნქცია ავალდებულებს სახელმწიფოს გარკვეული ღონისძიებების აქტიურად განხორციელებას. მაგალითად, უზრუნველყოს განათლების მიწოდება ქვეყნის ყველა მოქალაქისთვის. ასეთი ფუნქციის მატარებელია ყველა სოციალური უფლება.

Status Aktivus (თანამონაწილეობითი) ფუნქცია პირს ანიჭებს უფლებას, მონაწილეობა მიიღოს სახელმწიფოებრივ საკითხთა გადაწყვეტაში.⁸ ამგვარი ფუნქციის მქონე უფლებებში მოიაზრება სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები, მაგალითად, არჩევნებში მონაწილეობა.

---

6 Dreier, Subjektiv-rechtliche und Objektiv-rechtliche Grundrechtsgehalte, Jura 1994, S. 505 ff.; ders., in: Grundgesetz-Kommentar, Dreier (Hrsg.), 2. Aufl., 2004, S. 91f., 98 f

7 საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, 2013, გვ. 15.

ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: http://www.library.court.ge/upload/Constitution_Commentary_Human_Rights.pdf (ბოლოს ნანახია: 09/10/2017).

8 BVerfGE 8, 104

რაც შეეხება ძირითადი უფლებების ობიექტურ მნიშვნელობას, იგი სახელმწიფოს ავალდებულებს შესაბამისი უფლებით აღიარებული სამართლებრივი ინსტიტუტების სათანადო დაცვას.⁹ მაგალითად, საქართველო დაუშვებლად მიიჩნევს კერძო საკუთრების ინსტიტუტის გაუქმებას, შესაბამისად, სახელმწიფო ვალდებულია, უზრუნველყოს მისი ინსტიტუციური განმტკიცება.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ამგვარი დიფერენცირების შემთხვევაში იკვეთება უფლებათა დაჯგუფება არა მათი დაცვის ხარისხის, არამედ ფუნქციონირების მიხედვით, რათა უკეთ წარმოჩინდეს მათი დანიშნულება. შესაბამისად, ასეთი დაყოფის მიზანი არ გულისხმობს იერარქიის დაწესებას და არცუფლებათა თანაბარმნიშვნელოვანების იდეასთან მოდისწინააღმდეგობაში.

1.2. უფლებათა დიფერენცირება აბსოლუტურ და ჩარევას დაქვემდებარებულ უფლებებზე

უფლებათა თანაბარმნიშვნელოვანების შესახებ დამკვიდრებული საყოველთაო მოსაზრების მიუხედავად, ერთმანეთისგან განასხვავებენ აბსოლუტურ და ჩარევას დაქვემდებარებულ (შეფარდებით) უფლებებს.

ხელშეუვალი ანუ აბსოლუტური უფლებისშეზღუდვა ან მისგან გადახვევა დაუშვებელია თვით საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროსაც კი.¹⁰ ამდენად, გამორიცხულია იმგვარ უფლებებში ჩარევა, როგორცაა მაგალითად: წამების, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის/სასჯელის აკრძალვა, მონობის აკრძალვა, უფლება არ მოხდეს პასუხისგება იმ ქმედებისთვის, რომელიც მისი ჩადენის დროს სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა და უფლება, პირს არ შეეფარდოს იმაზე უფრო მკაცრი სასჯელი, ვიდრე ის, რომელიც გამოიყენება დანაშაულის ჩადენის დროს.¹¹

აღსანიშნავია, რომ ზემოაღნიშნულმიდგომას ავითარებს ასევე საქართველოს კონსტიტუცია და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებული პრეცედენტული სამართალი. დადგენილი სტანდარტის თანახმად, ადამიანის ღირსების პატივისცემა სახელმწიფოსთვის მიიჩნევა მთავარ ფასეულობად, რომლის ჩამორთმევა და შეზღუდვაც დაუშვებელია.¹² განმეორებითი მსჯავრის აკრძალვის პრინციპთან მიმართებით კი

9 BVerfGE 7,198; Böckenförde, Grundrechteals Grundsatznormen, in: ders., Staat, Verfassung, Demokratie, 1991, S. 159 ff.; Jarass, Grundrechteals Wertentscheidungen bzw. Objektiv-rechtliche Prinzipien in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts, in: AoER 110 (1985), S. 363 ff

10 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლი 15.06: ECtHR, application no. 14038/88, Soering v. The United Kingdom, judgment of 07/07/1989; ECtHR, application no. 12850/87, Tomasi v. France, judgment of 27/08/1992; ECtHR, application no. 30873/96, Egmez v. Cyprus, judgment of 21/12/2000; Albertand Le Comptev. Belgium, application no. №7299/75; 7496/76, judgment of 10/02/1983.

11 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლები 3, 4 და 7.

12 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის №2/2-389 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“, II-30.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო, მართალია, ხაზს უსვამს მის აბსოლუტურ ბუნებას, თუმცა, მეორე მხრივ, საგამონაკლისო შემთხვევებზეც მიუთითებს. გამონაკლისის სახით, მოიაზრებს ისეთ შემთხვევებს, „როდესაც ქმედების გამო სამართალწარმოება შეიძლება განახლდეს ახლად გამოვლენილი ან აღმოჩენილი მტკიცებულებების გამო ან როდესაც გამოვლინდება სამართალწარმოების მნიშვნელოვანი ხარვეზები, რასაც შეეძლო გავლენა მოეხდინა სამართალწარმოების შედეგზე და რაც მისი ხელახლა დაწყების საფუძველს ქმნის ნათელი, განჭვრეტადი და წინასწარმიღებული კანონმდებლობის საფუძველზე. თუმცა აღნიშნული გამონაკლისების გარდა, განმეორებით მსჯავრდების აკრძალვის პრინციპი აბსოლუტურ და იმპერატიულ კონსტიტუციურ ვალდებულებას წარმოადგენს.“¹³

რაც შეეხება ჩარევას დაქვემდებარებულ უფლებებს, მათი შეზღუდვა გარკვეული პირობების არსებობის შემთხვევაშია დასაშვებია. აღნიშნული შეიძლება გამომდინარეობდეს კანონით დადგენილი საფუძველით ან/და შეზღუდვა აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიული საზოგადოებისთვის.¹⁴ ასე მაგალითად: სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვა, გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა და სხვა.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების თანახმად, ყოველი კონკრეტული საკითხის გათვალისწინებით, ჩარევა ძირითად უფლებებში დასაშვებია მაშინ, როდესაც იგი ხორციელდება კანონის შესაბამისად დაამგვარი შეზღუდვა აუცილებელია საჯარო ან/და კერძო ინტერესების დასაცავად.¹⁵ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია პირდაპირ მიუთითებს, თუ რა შეიძლება გახდეს საჯარო ხელისუფლების მხრიდან უფლების შეზღუდვის მიზეზი. კონვენციის ტექსტის თანახმად, ეს შეიძლება იყოს: ეროვნული უშიშროება, საზოგადოებრივი უსაფრთხოება, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესი, უწესრიგობისა თუ დანაშაულის თავიდან აცილება, ჯანმრთელობა ან მორალი, სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა.¹⁶

აღსანიშნავია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტიც, რომლის თანახმადაც, „თანამედროვე სახელმწიფოს სტაბილურობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პირობას წარმოადგენს კერძო და საჯარო ინტერესებს შორის პრიორიტეტების სწორად და სამართლიანად განსაზღვრა, ხელისუფლებისა და ადამიანის ურთიერთობის გონივრულად დაბალანსებული სისტემის შექმნა. ეს, პირველ რიგში, გამოხატულებას პოვებს ყოველი კონკრეტული უფლების შინაარსისა და ფარგლების ადეკვატურ საკანონმდებლო განსაზღვრაში.“¹⁷

13 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 29 სექტემბრის №3/1/608,609 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს უზენაესი სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 306-ე მუხლის მე-4 ნაწილის კონსტიტუციურობის თაობაზე და საქართველოს უზენაესი სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 297-ე მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტის კონსტიტუციურობის თაობაზე“ II-36.

14 Cherednychenko, Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party: A Comparative Analysis of the Constitutionalisation of Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions, 2007, p. 241.

15 ECtHR, application no. 21318/93, Ochensberger v. Austria, judgment of 2/09/1994

16 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლები 8-11.

17 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 2 ივლისის №1/2/384 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები–დავით ჯიმშელიეშვილი, ტარიელ გვეტაძე და ნელი დალალიეშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ II-5(5).

თავის მხრივ, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ დიფერენცირების არსებობა ჩარევას დაქვემდებარებულ უფლებებს შორისაც არის გამორიცხული, თუმცა აღნიშნული საკითხი არ განეკუთვნება საკვლევ თემას.

2. კლასიკური ფუნდამენტური უფლებების განსხვავებული კონსტიტუციური წონა

უფლებათაზე მოაღნიშნული კლასიფიკაციის მიუხედავად, არ არსებობს ადამიანის ძირითადი უფლებების იერარქიის საერთო ცნების გაგება. „ყველა უფლება ურთიერთდაკავშირებული, განუყოფელი და თანაბარი სტატუსის მქონეა. უფლებათა ერთი ჯგუფი არ არის უფრო მნიშვნელოვანი ვიდრე სხვა დანარჩენი – იქნება ეს სამოქალაქო, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური თუ კულტურული – ყველა თანაბრად უნდა იყოს დაცული.“¹⁸

მართალია, განვითარებული მსჯელობიდან გამომდინარე უფლებათა ფუნქციური დაყოფა არ უპირისპირდება ფუნდამენტური უფლებების თანაბარმნიშვნელოვანების იდეას, თუმცა, დიფერენცირებული მიდგომის არსებობა აშკარაა აბსოლუტური და ჩარევას დაქვემდებარებული უფლებების კლასიფიკირების შემთხვევაში. უფლების არსიდან გამომდინარე, კოლიზიის შემთხვევაში, ზოგიერთ მათგანს უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება.

ამასთანავე, მართალია, უფლებათა იერარქიის არსებობას პირდაპირ არც ერთი ქვეყანა აღიარებს, თუმცა უფლებათა შეპირისპირების დროს აბსოლუტური უფლებისთვის უფრო მეტი მნიშვნელობის მინიჭება თვალსაჩინოა სხვადასხვა სახელმწიფოთა სასამართლო პრაქტიკის მაგალითზე.

ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ღირსების უფლებასთან დაკავშირებული საქმეები. გერმანული დოქტრინის თანახმად, ადამიანის ღირსება ხელშეუხებელია და ამასთანავე პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების საფუძველია.¹⁹ გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ დამკვიდრებული სტანდარტის მიხედვით, პიროვნების ღირსება უმაღლეს კონსტიტუციურ ღირებულებას წარმოადგენს, ხოლო ყველა სხვა ნორმა მასთან ჰარმონიაში უნდა განიმარტოს. მიუხედავად იმისა, რომ საკითხისადმი ამგვარმა დამოკიდებულებამ სამართლებრივი დისკუსი გამოიწვია, აღნიშნული მიდგომა კვლავ დომინანტურია.²⁰

18 *Desai, A Rights-Based Preventative Approach for Psychosocial Well-being in Childhood, Children’s Well-being: Indicators and Research*, 2010, p. 43.

19 Grundgesetz, BGBI. I Art. 1(1) und Art. 2(1)

20 *Barroso, Here, There, And Everywhere: Human Dignity in Contemporary Law and in the Transnational Discourse*, Boston Collage International and Comparative Law Review (Vol. 35:331), p. 338, fn. 39. ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: http://www.luisrobertobarroso.com.br/wp-content/uploads/2017/09/aqui_em_todo_lugar_dignidade_humana_direito_contemporaneo_discurso_transnacional_en.pdf, ბოლოს ნანახია 17.10.2017.

პიროვნების ღირსების დაცვასა და წამების აკრძალვის მნიშვნელობაზე ხაზს უსვამს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოც. ამ უკანასკნელის მიერ დადგენილი განმარტების თანახმად, „კონსტიტუციური აკრძალვა ადამიანის წამების, არაჰუმანური, სასტიკი, პატივისა და ღირსების შემლახველი მოპყრობისა და სასჯელის გამოყენების თაობაზე ადამიანების აბსოლუტური უფლებებია, რაც ნიშნავს იმას, რომ კონსტიტუცია უპირობოდ გამოიციხავს ამ უფლებებში ჩარევას. ნიშნავს იმას, რომ ეს აკრძალვა ვრცელდება ომის და საგანგებო მდგომარეობის დროსაც. შესაბამისად, არ არსებობს ლეგიტიმური მიზანი, დაუძლეველი ინტერესი, როგორც მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს ის (ტერიტორიული მთლიანობის, სუვერენიტეტის დაცვა, ტერორიზმთან ბრძოლა, სახელმწიფო უსაფრთხოება და სხვა), რომლის დასაცავადაც შესაძლებელი იქნებოდა ამ უფლებებში ჩარევის გამართლება.“²¹

ამდენად, აბსოლუტურ უფლებაში ჩარევა უპირობოდ გაუმართლებელია. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ამისა, იგი მაინც არ თავისუფლდება სასამართლოს შეფასებისგან და უფლებათა კონკურენციის არსებობის შემთხვევაში ავტომატურად არ მიანიშნებს აბსოლუტური უფლების დარღვევაზე.²² სასამართლომ დაცულ სფეროში ჩარევა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა განსაზღვროს და შეაფასოს. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტის მიხედვით, ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევისთვის, „მოპყრობის სიმძიმის მინიმალური ხარისხის“ დადგენაა საჭირო,²³ რაც მოპყრობის შინაარსის, ფორმის, ხანგრძლივობისა და გარემოებების შეფასებას გულისხმობს.²⁴

მეორე კუთხით, საინტერესოა ქვეყანაში არსებული სოციალურ-პოლიტიკურ მოცემულობა თუ რამდენად ახდენს გავლენას უფლების დარღვევის შეფასებაზე. კერძოდ, რაც შემთხვევებში, კონკრეტულ ქვეყანაში საჯარო ინტერესის დაცვის აუცილებლობის ხარისხიდან გამომდინარე, სასამართლოთა შეფასება შესაძლებელია განსხვავდებოდეს ერთმანეთისგან.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ე.წ. „ისლამური თავსაფრების“ საქმეები. მაშინ როდესაც, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო დასაშვებად მიიჩნევს სახელმწიფო შეზღუდვის დაწესებას ჰიჯაბის ტარებაზე,²⁵ გერმანიის ფედერალურისაკონსტიტუციო სასამართლო²⁶ და ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო ამგვარ მიდგომას გაუმართლებლად თვლის.²⁷

21 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/14/592 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ბექა წიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-19.

22 იხ. საქმეები, ECtHR, application no. 54810/00, Jalloh v Germany, judgment of 11/07/2006, paras. 77–83; ECtHR, application no. 20166/92, S.W. v United Kingdom, judgment of 22/11/1995, paras. 36 and 44; ECtHR, application no. 20190/92, C.R. v United Kingdom, judgment of 22/11/1995, paras. 34 and 42.

23 Raninen v. Finland judgment of 16 December 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII, pp. 2821-22, § 55

24 იხ. საქმეები: ECtHR, application no. 14038/88, Soering v. The United Kingdom, judgment of 07/07/1989, para. 108. ECtHR, application no. 54825/00, Nevmerzhiisky v. Ukraine, judgment of 05/04/2005, paras. 93-99.

25 ECtHR, application no. 27058/05, Dogru v. France, judgment of 4/12/2008; ECtHR, application no. 44774/98, Leyla Sahin v. Turkey, judgment of 10/11/2005.

26 BVerfG, Beschluss des Ersten Senats vom 27. Januar 2015. ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2015/01/rs20150127_1bvr047110.html;jsessionid=CCFF242F94FFE23D1AA2EDD9BD04281A.2_cid370 (ბოლოს ნანახია: 10/12/2017).

27 იხ. Supreme Court of the United States, Equal Employment Opportunity Commission v. Abercrombie & Fitch Stores, Inc., 01/06/2015, ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: https://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-86_p86b.pdf. ბოლოს ნანახია: 17/10/2017.

პირველ შემთხვევაში, აღსანიშნავია სტრასბურგის სასამართლოს საქმეები *Dogru v. France* და *Kervanci v. France*,²⁸ სადაც სპორტის გაკვეთილებზე თავსაფრის ტარების გამო მოსწავლეთა სკოლიდან გარიცხვის საკითხია განხილული. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების დაცვის მიზნებიდან გამომდინარე, თავსაფრის ტარება დაუშვებელი იყო სპორტის გაკვეთილებზე, ხოლო დისციპლინური ღონისძიება, სასწავლო დაწესებულებიდან გარიცხვა, მოტივირებული იყო მოსწავლეთა მიერ სკოლის წესებისადმი დაუმორჩილებლობით და არამათირელიგიური რწმენით. უფრო მეტიც, ეს უკანასკნელი აბსოლუტურად შეესაბამებოდა სხვადასხვა ინტერესებს შორის ბალანსის დაცვის ვალდებულებას და დასახული მიზნის პროპორციული იყო.

აღნიშნულისაგან განსხვავებულ მიდგომას ავითარებს გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო. 2015 წელს მიღებულ გადაწყვეტილებაში მითითებულია, რომ „ისლამური თავსაფრის“ ტარება ინდივიდუალური და არა სახელმწიფოს რელიგიური გამოხატულებაა. უფრო მეტიც, ამგვარი ქმედება არ ეწინააღმდეგება ქვეყნის საგანმანათლებლო მიზნებსა თუ სახელმწიფო ნეიტრალიტეტს.²⁹ სხენებულ მიდგომას გარკვეულწილად იზიარებს ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლოც და აღნიშნავს, რომ დასაქმებაზე უარის თქმა იმ პირისთვის, რომელიც რელიგიური მნიშვნელობის თავსაფარს ატარებს, სხვა არაფერია თუ არა რელიგიური ნიშნით დისკრიმინაცია.³⁰

ცალკე აღნიშვნის ღირსია იმგვარი შემთხვევები, სადაც უფლების დაცვის ხარისხი სუბიექტამდე დაიყვანება. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლოს სიკვდილით დასჯასთან დაკავშირებული პრაქტიკის ანალიზი კონსტიტუციის მერვე შესწორებასთან მიმართებით.³¹ საქმეში *Atkins v. Virginia*³² სასამართლო დაეყრდნო 1989 წელს მიღებულ გადაწყვეტილებას³³ და ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა სიკვდილით დასჯა არაკონსტიტუციურად მიიჩნია. უზენაესმა სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ ტენდენციაზე, რომელსაც შტატების უმეტესობა უჭერდა მხარს, რომ სიკვდილით დასჯა არ წარმოადგენდა შესაფერის სასჯელს ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთათვის და მორალურად იყო გაუმართლებელი. გარდა ამისა, ხაზი

28 ECtHR, application no.31645/04, *Kervanci v. France*, judgment of 4 December 2008.

29 BVerfG, Beschluss des Ersten Senats vom 27. Januar 2015. იხ. ბეგაძე, სეკულარიზმი: სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის ჩარჩო, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა X, 2016, გვ. 119-120. ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <http://www.constcourt.ge/ge/publications/journals> (ბოლოს ნანახია: 09.10.2017)

30 Supreme Court of the United States, *Equal Employment Opportunity Commission v. Abercrombie & Fitch Stores, Inc.*, 01/06/2015, pp.3-7.

31 აშშ-ს კონსტიტუციის მერვე შესწორების თანახმად: „დაუშვებელია მეტისმეტად დიდი ოდენობის გირაოსა და ჯარიმის დაწესება, აგრეთვე, სასტიკი და უჩვეულო სასჯელის დადება“.

32 Supreme Court of the United States, *Atkins v. Virginia*, No. 00-8452, June 20, 2002. ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <https://www.law.cornell.edu/supct/html/00-8452.ZO.html>. ბოლოს ნანახია: 18/10/2017

33 Supreme Court of the United States, *Penry v. Lynaugh*, No. 87-6177, June 26, 1989. ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/492/302>. ბოლოს ნანახია: 18/10/2017.

აღნიშნულ საქმეში აშშ-ს უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა გასამართლება თავისი არსით არ წარმოადგენდა მერვე შესწორების დარღვევას, არამედ აღნიშნული ფაქტორი გაველენას ახდენდა სასჯელის შემსუბუქებაზე.

გაეგვა იმ ფაქტსაც, რომ საზოგადოება ხსენებულ პირთა მხრიდან ჩადენილ დანაშაულს უფრო ნაკლებად გამოხდა.³⁴

აშშ-ს უზენაესმა სასამართლომ ასევე ღირსების შემლახველ, სასტიკ სასჯელად მიიჩნია 18 წლამდე პირთა სიკვდილის დასჯაც. საქმეში *Roper v. Simmons*, ისევე, როგორც *Atkins v. Virginia*-ში ხაზი გაეგვა დამოკიდებულებას არასრულწლოვნების მიერ ჩადენილ დანაშაულებზე და დადგინდა, რომ საზოგადოება მათ, სრულწლოვნებისგან განსხვავებით, შედარებით ნაკლებად გამოხდა.³⁵

ამდენად, განვითარებული მსჯელობიდან დგინდება, რომ უფლებათა შეპირისპირებისას, აბსოლუტურ უფლებაში გამართლებელი ჩარევის დადგენის შემთხვევაში, ეს უკანასკნელი უპირობოდ გადაწონის მეორეს.

3. ინტერესთა ბალანსი, როგორც კონფლიქტის გადაჭრის მექანიზმი

იმის გათვალისწინებით, რომ თითოეული სახელმწიფო, დამკვიდრებული პრაქტიკის, კულტურის, პოლიტიკურ თუ სხვა მოცემულობებზე დაყრდნობით, საკუთარი პერსპექტივიდან უყურებს თითოეულ შემთხვევას, უფლებათა იერარქიული რანგირების საერთო მოწესრიგებაზე შეთანხმება ფაქტობრივად შეუძლებელია. შესაბამისად, ერთი უფლების უპირატესობა მეორეზე შესაძლებელია დადგინდეს ყოველი კონკრეტული შემთხვევის შესწავლითა და ანალიზით.

მეცნიერთა ერთი ნაწილის მოსაზრებით, საკითხის მოგვარების გზად თანაზომიერების პრინციპი მიიჩნევა, რომელიც უფლებათა კოლიზიისას არსებული კონფლიქტის დასარეგულირებლად გამოიყენება და რომელიც, თავის მხრივ, ცდილობს თავიდან აიცილოს ერთი უფლების „შეწირვა“ სხვა დანარჩენების ხარჯზე.³⁶ მეორე ნაწილის აზრით, აღნიშნულის გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ გარკვეული ჩარჩოების ფარგლებში, რაც საშუალებას მისცემს უფლების პრიორიტეტულობის პრინციპის განხორციელებას.³⁷ მიუხედავად იმისა, რომ ეს უკანასკნელი მიუთითებენ ინტერესთა დაბალანსებაზე, ასევე აღნიშნავენ, რომ „დაბალანსება ბადებს უფრო მეტ კითხვას, ვიდრე სცემს პასუხს.“³⁸

34 Supreme Court of the United States, *Atkins v. Virginia*, 8-12.

35 Supreme Court of the United States, *Roper v. Simmons*, No. 03-633, March 1, 2005. ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/543/551.html>. ბოლოს ნანახია: 18/10/2017.

36 *Van Drooghenbroeck, S.*, *Conflicts entre droits fondamentaux, pondération des intérêts: fausses pistes (?) et vrais problèmes*, *Les droits de la personnalité*, op. cit., pp. 299 ff., No 35.

37 *De Schutter, O., Tulkens, F.*, *Rights in Conflict: The European Court of Human Rights as a Pragmatic Institution*, in Brems, E. (ed.), *Conflicts Between Fundamental Rights*, op. cit., pp. 188-191.

38 *Ibid*, p.197. იხ: *Bribosia, Rorive*, supra note 2, pp. 23-24.

საყოველთაოდ შეთანხმებული აზრის თანახმად, თანაზომიერების პრინციპი კონსტიტუციური უფლების შეზღუდვის შეფასების საზომად მიიჩნევა. აღნიშნულის მიხედვით, უფლების მზღუდავი საკანონმდებლო რეგულირება უნდა წარმოადგენდეს ღირებული საჯარო მიზნის მიღწევის გამოსადეგ და აუცილებელ საშუალებას. ამავე დროს, უფლების შეზღუდვის ინტენსივობა მისაღწევი ლეგიტიმური (საჯარო) მიზნის პროპორციული უნდა იყოს. დაუშვებელია ამგვარი მიზნის მიღწევა განხორციელდეს ადამიანის უფლების მომეტებული შეზღუდვის ხარჯზე.³⁹

აღსანიშნავია, რომ გარკვეულწილად უფლებათა შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზანს თავად კანონმდებლის მიერ გაკეთებული ჩანაწერიც განსაზღვრავს. ასეთი შემთხვევაა, მაგალითად, შეკრებებისა და მანიფესტაციების გამართვის უფლება, რომლის შეზღუდვაც დასაშვებია კანონით და თან ამგვარი ღონისძიების აკრძალვა აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობისა თუ მორალის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.⁴⁰

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის გადაწყვეტილება, რომლის თანახმადაც: „როდესაც უფლებებს შორის კოლიზია გარდაუვალია – იმ შემთხვევაში, როდესაც შეკრებების ან მანიფესტაციის მონაწილეთა რაოდენობა სხვათა გადაადგილებას შეუძლებელს ხდის, სადავონორმების თანახმად, უპირატესობა კონსტიტუციის 25-ე მუხლით დაცულ უფლებას ენიჭება, ვინაიდან სხვაგვარად შეკრების და მანიფესტაციის თავისუფლება ხელმიუწვდომელი იქნებოდა მრავალრიცხოვანი შეკრების მონაწილეთათვის, რომლებიც სხვათა უფლებების დაცვის მიზნით, იძულებული იქნებიან, საერთოდ უარი თქვან შეკრების უფლების რეალიზებაზე. შესაბამისად, შეკრების (მანიფესტაციის) უფლებას უპირატესობა უნდა მიენიჭოს, თუ მისი რეალიზება სხვათა უფლებების შეზღუდვის გარეშე შეუძლებელია, როდესაც გზის სავალი ნაწილის გადაკეტვა ობიექტურ აუცილებლობას წარმოადგენს“⁴¹

ცალკე აღნიშვნის ღირსია გერმანიის ფედერაციული საკონსტიტუციო სასამართლოს მიდგომა უფლებათა კოლიზიასთან დაკავშირებით. ერინლუთის⁴² საქმეში მოსარჩელემ მოუწოდა, ერთი მხრივ, გერმანული კინოთეატრებისა და კინოგაქირავების ფირმების მფლობელებს, პროგრამაში არ ჩაესვათ კონკრეტული ფილმი, ხოლო, მეორე მხრივ, გერმანელ მაყურებელს, არ ენახა იგი. სასამართლომ აპლიკანტის ამგვარი ბოიკოტირება, მისი მოტივისა

39 იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 26 ივნისის №3/1/512 გადაწყვეტილება საქმეზე „დანის მოქალაქე ჰეიკეჟონისტი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-60. ასევე, Charter of Fundamental Rights of the European Union, Art. 52.1; ასევე, Flores, Proportionality in Constitutional and Human Rights Interpretation, Georgetown University Law Center, 2013, pp. 83-113.

40 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლი 11. ასევე, საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 25.

41 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის 18 აპრილის №2/482,483,487,502 გადაწყვეტილება საქმეზე „მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანება „მოდრაობა ერთიანი საქართველოსთვის“, მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანება „საქართველოს კონსერვატიული პარტია“, საქართველოს მოქალაქეები–ზვიად ძიძიგური და კახა კუკავა, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, მოქალაქეები და ჩიცა გურია და ჯაბა ჯიშკარიანი, საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-38.

42 BVerfGE 7, 198.

და მიზნის გათვალისწინებით, გამოხატვის თავისუფლებით დაცულ სიკეთედ და ზნეობრივად გამართლებულქმედებად მიიჩნია.

აღნიშნულ მიდგომას იზიარებს ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოც. საქმეში *Editions Plon v. France* სასამართლომ პირადი ცხვრების შემცველი ინფორმაციის მქონე წიგნის გავრცელება აკრძალა.⁴³ მსგავსი გადაწყვეტილება მიიღო ასევე საქმეში *Otto-Preminger Institut v. Austria*, სადაცსტრასბურგის სასამართლომ დააკმაყოფილა მოსარჩელის მოთხოვნა და აკრძალა ფილმის გავრცელება, რათა სხვა პირის საჯარო გამოხატვის უფლებას არ გამოეწვია სხვათა რელიგიური გრძნობების შეურაცხყოფა.⁴⁴

ამდენად, უფლებათა კოლიზიის დროს ღირებულებათა ოპტიმიზაცია, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, მხოლოდ საქმის გარემოებების შეფასებითა და ინტერესთა დაბალანსებით მიიღწევა.

დასკვნა

ზემოაღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე, მართალია, აბსოლუტურ უფლებაში ჩარევის ფორმა ავტომატურად არ თავისუფლდება შეფასებისაგან და შესაძლებელია წარმოადგენდეს სადავო საკითხს,⁴⁵ თუმცა სახელმწიფოს მიხედულების ფარგლები არ უნდა იყოს იმაზე ფართო, რომ მნიშვნელობა დაუკარგოს უფლების აბსოლუტურობას. ამის მიუხედავად, ის, თუ თანაბარმნიშვნელოვანი უფლებებიდან რომელ უფლებას მიენიჭება უპირატესობა, მხოლოდ სასამართლოს შეფასების საგანია, შინაგან რწმენაზე დაყრდნობით.

მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ ერთდროულად ორი თანაბარმნიშვნელოვანი ფუნდამენტური უფლების დაცვა უბრალოდ შეუძლებელია.⁴⁶ ერთი უფლების არსებობა, თავის მხრივ, იწვევს მეორის სრულიად ან/და ნაწილობრივ გაქრობას.⁴⁷

თავის მხრივ, უფლებათა ერთი ნაწილისთვის უპირატესობის მინიჭება ანდა შეზღუდვა სწორედ დემოკრატიული საზოგადოების შენარჩუნების საპირწონეა. თანამედროვე

43 ECtHR, application no. 58148/00, *Editions Plon v. France*, judgment of 18 May 2004.

44 ECtHR, application no. 13470/87, *Otto-Preminger Institut v. Austria*, judgment of 20 September 1994, para. 48.

45 იხ: ECtHR, application no. 54810/00, *Jalloh v Germany*, judgment of 11/07/2006, paras.77–83; ECtHR, application no. 20166/92, *S.W. v United Kingdom*, judgment of 22/11/1995, paras. 36 and 44; ECtHR, application no. 20190/92, *C.R. v United Kingdom*, judgment of 22/11/1995, paras. 34and42.

46 იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 17 ოქტომბრის №3/4/550 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ნოდარ დვალი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“. აღნიშნულ საქმეში, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მოუწია ორი ერთნაირი სამართლებრივი ინტერესის მქონე მესაკუთრეთაგან უპირატესობა მიენიჭებინა ერთ-ერთისთვის სხვა საჯარო ინტერესის სასარგებლოდ.

47 *Kayacan*, How to Resolve Conflicts Between Fundamental Constitutional Rights, Saar Blueprints, 2016, p.5.

სახელმწიფო უშეებს ადამიანის თავისუფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას კერძო და საჯარო ინტერესებს შორის პრიორიტეტების სწორად და სამართლიანად განსაზღვრის შემთხვევაში. შესაბამისად, ამგვარ პირობებში დადგენილი ბალანსი არ მიიჩნევა უსამართლოდ. თუმცა, გასათვალისწინებელია, რომ მაშინ, როდესაც ერთ მხარეს გვაქვს აბსოლუტური, ხოლო მეორე მხარეს კი თანაზომიერ ჩარევას დაქვემდებარებული უფლება, პირველი ყოველთვის გადაწონის მეორეს. ამდენად, უფლებათა შეპირისპირებისას, აბსოლუტურ უფლებას ყოველთვის უფრო მეტი წონა აქვს, სხვა ყველა უფლებასთან შედარებით.